

Enskede kyrka

© Stockholms stift
Stockholm 2008
www.svenskakyrkan.se/stockholmsstift
info.stockholmsstift@svenskakyrkan.se

Enskede kyrka

Enskede-Årsta församling, Enskede kontrakt, Stockholms stift

Enskede Gård 4:1, Björkvägen 18–20, Gamla Enskede, Brännkyrka socken, Stockholms kommun och län, Södermanland

Enskede kyrka uppfördes under åren 1913–15 med Sällskapet för främjande af kyrklig själavård som byggherre. Den invigdes 1915. Arkitekt var Carl Bergsten (1879–1935), som ritade ytterligare en kyrka, Hjorthagens kyrka i Stockholm (1904–09), samt Sandbyhovs kapell för ett sjukhus i Norrköping (1909). Han har även stått för några enstaka ombyggnader av kyrkor och kapell, dock inte i Stockholmsområdet. Bergsten ritade ett stort antal profana byggnader varav Liljevalchs konsthall i Stockholm kan händas hans mest kända verk.

Enskede kyrka är skyddad enligt 4 kapitlet lagen om kulturminnen. Den ligger inom den del av Gamla Enskede som är område av riksintresse för kulturmiljövården.

HISTORIK

Första spadtaget till Enskede trädgårdsstad togs 1908. Den stora lantegendomen Enskede gård hade förvärvats av Stockholms stad 1904 med syftet att här skapa ett område med egnahem för innerstadens allt mer trångbodda befolkning. Friliggande villor kom att bli den vanligaste byggnadstypen men även parvillor och radhus förekom. Stadsplanen, upprättad av Per Olof Hallman, anpassades efter terrängen. Höjderna reserverades för parker eller offentliga byggnader. Redan tidigt fanns således en tanke på att placera en kyrka på dagens kyrkotomt, mitt bland villorna.

Enskede fick sin första präst 1911 i och med att John Lagerkranz kom till Brännkyrka församling och stationerades till Enskede, till att börja med i provisoriska lokaler. I mars 1912 bildades Enskedekretsen av Sällskapet för främjande af kyrklig själavård. Samma år upplät staden mark för ett kyrkobygge och i oktober 1913 lades grundstenen för kyrkan. Arkitekten Carl Bergsten stod för ritningarna och tog en mycket aktiv del i utformningen av den fasta inredningen och andra detaljer för att få sammanhållen interiör. Pastor Lagerkranz lär också ha varit en drivande kraft i kyrkobygget.

Finansieringen skedde, förutom genom Sällskapet, helt på frivillig väg genom insamlingar, donationer m m. Bygget kom att fördröjas på grund av första världskrigets utbrott men i november 1915 kunde kyrkan invigas i närvaro av ärkebiskop Nathan Söderblom och kung Gustaf V. 1917 inköptes kyrkan av Brännkyrka församling, som 1931 delades i två och Enskede församling tillkom. Först 1950 fick församlingen ett eget församlingshus, vars tillbyggnad stod klar 1957. Det är placerat uppe på en höjd, Fågelkärrsberget, något nordost om kyrkan och ritades av arkitekten Cyrillus Johansson (1884–1959), som också stod för 1946 års renovering av kyrkan.

Enskede kyrka är ett tidigt exempel på möjligheten att förena kyrkorummet med en typ av samlingshall, vilket inte var ovanligt i de kyrko-

byggen som initierades av Sällskapet för främjandet af kyrklig själavård. I Enskede utgörs än idag kyrkobyggnadens västra del av en samlingsal, som kan nyttjas separat men vid behov öppnas mot kyrkorummet.

BESKRIVNING

Omgivningen

Kyrkan ligger ”mitt i byn”, omgiven av villabebyggelse från åren omkring 1910. Något kvarter sydväst om kyrkan finns några av Sveriges första radhus från 1908–09 och i nordost, strax ovanför Trappvägen, ligger Enskede församlingshus som började uppföras vid slutet av 1940-talet.

Kyrkomiljön

Kyrkobyggnaden är placerad på en liten höjd mitt i den sk Kyrklunden. En asfalterad uppfart från Björkvägen i öster leder upp till huvudentrén i norr. Gräsmattor omger byggnaden, mot söder med en hel del buskar och sly som förstärker intrycket av baksida. Höga furor och björkar ramar in kyrkobyggnaden.

Kyrkobyggnaden

Enskede kyrka består av ett rektangulärt **långhus** med ett smalare, rakavslutat **kor** i öster. I Bergstens ursprungliga ritningar var byggnaden orienterad med **koret** i väster men vid uppförandet spegelvändes ritningarna med en traditionell **kor**placering i öster. Genom att terrängen är sluttande är kyrkan högre i öster med **sakristian** placerad under **koret** med entré från markplanet. Huvudentrén finns i norr. Den ursprungliga vaktmästarbostaden på vå-

Exteriör från norr.

ningen över samlingsalen i väster fungerar numera som församlingslokaler. Kyrkans stomme är av tegel.

Exteriör

Kyrkan är sprutputsad i brutet vitt ovan en sockel av råhuggen granit. Det branta **sadeltaket** är klätt med skiffer. På långhusets västra del finns en **takryttare** med en högt uppdragen huv, också skifferklädd och krönt av en spira med kors och en tupp av koppar. Mitt under takryttaren är huvudentrén placerad i ett mot norr utskjutande **vapenhus** med en järnbeslagen träport innanför den **korgbågiga** öppningen. En granittrappa leder upp till porten liksom från väster en sekundär handikappramp. I sydost finns också ett mindre **vapenhus**. Kyrkans fönster är brunmålade, merparten med **korgbågig** överdel och blyinfattade små rutor.

Interiör

Entrén till kyrkorummet sker genom det norra **vapenhuset**, som har kalkstensgolv och putsade väggar och tak i vitt. Dörrarna är brunbetsade med smidda handtag och överstycken med må-

lad dekor i form av sk **Lutherrosor**, ett motiv som återkommer på flera håll i kyrkan. På väggen är målat en minnestavla med en text om och avbildning av kyrkan. Från **vapenhuset** kommer man in i **långhuset**, under orgelläktaren. Denna vilar på tre kraftiga pelare av trä med målad dekor liksom hela läktarens undersida. Här finns en liten nisch med målad text, ”Sig själfva gåfvo de först åt Herren”, och en offerbössa, som påminner om kyrkans tillkomst-historia och den benämning som kyrkan länge gick under, ”Offerkyrkan”. Under läktaren finns också en nisch med målad dekor och texten ”Han toge dem upp i famnen”. Här hade ursprungligen dopfunten sin placering. Den funt som står här idag är sekundär.

Långhuset täcks av ett treklöverformat tunnvalv av grålaserat trä med målad dekor av konstnären Yngve Lundström (1885–1961), som även stått för all dekormålning i övrigt i kyrkorummets. Mittvalvet har fyra ankarbjälkar och

Under orgelläktaren. Nisch med offerbössan och i fonden sekundär dopfunt.

Kyrkorummets mot **koret**.

pryds av två stora målade medaljonger med en ängel inom en krans av moln. Väggarna är putsade i vitt och golvet belagt med grå linoleum. De ganska låga, **korgbågiga** fönstren är placerade i djupa nischer och blyspröjsade med klart antikglas.

Den öppna och mycket enkla bänkinredningen av lackad furu, ursprungligen betsad i brunt, är placerad i två kvarter med mittgång. Flera av de främre bänkraderna är dock sekundärt borttagna. Predikstolen, placerad norr om **koret**, är sexkantig och marmoreringmålad i grönt och brunt med målade bågfält med bl a **evangelisten** Johannes och **aposteln** Petrus. Ovanför rummets dörrar finns dekormålade träpartier med bl a **Lutherrosen**. **Långhuset** är upplyst av åtta ljuskronor av mässing.

Koret ligger fyra trappsteg högre än **långhuset**s golv. I **triumfbågen** mellan **kor** och **långhus** hänger ett stort enkelt träkors med Kristi svepdug draperad över korsarmen och bokstäverna **INRI**. Guds allseende öga är målat i valvet ovan-

Koret med dopfunt t h och piscina t v.

för. Taket är kryssvälvat och är liksom väggarna vitputsade, trägolvet är lackat. Det i öster placerade höga rundbågade fönstret med glasmålning fungerar som altarmålning. Den föreställer Kristi himmelfärd och är komponerad av Carl

Koret med dopfunt i förgrunden.

Alexandersson (1897–1941) och utförd av N P Ringström 1929. De små runda korfönstren högt upp i norr och söder har glasmålningar med törnkransmotiv. De är omarbetade av konstnärinnan Eva Lundgren 1951 efter Carl Bergstens förslag.

Altaret och **altarringen** är ådrings- och marmoreringsmålade. I **koret** står numera kyrkans ursprungliga dopfunt av trä med polykrom dekoration i form av bl a **Lutherrosor**, formgiven av skulptören Per Kers, med en dopskål av mäsing. I **koret** finns även en **piscina**, som i material och form anknyter till den ursprungliga dopfunten men är från 1979. På sydsidan finns tre små rundbågade nischer med dekorativt formgivna avslutningar uppåt i koppar. Två av dem används som värmekanaler.

Huvudorgeln, som är placerad uppe på läktaren i **långhusets** västra del, har kvar den ursprungliga fasaden från 1922. Den är marmoreringsmålad i grönt och brunt med två flankerande basunblåsande änglar, snidade i trä av skulptören Gösta Dahlgren. Själva orgeln är från 1976, har 22 stämmor och är tillverkad av Richard Jacoby Orgelverkstad. Läktaren har sedan byggnadstiden byggts ut med cirka en halv meter. Läktarbarriären är fältindelad och dekorativt målade. En digital **kororgel** står i **långhusets** sydöstra del.

Sakristian, som är placerad en trappa ned under **koret** i öster, har laserat trätak med dekorativt målning i form av en medaljong med Kristus som herde, vitputsade väggar och parkettgolv. De två djupa fönsternischerna är marmoreringsmålade och fönstren är blyspröjsade med färgat katedralglas. Bakom det laserade träpartiet som täcker hela västväggen finns textil- och silverförvaring m m. Här finns även ett litet altare.

Kyrkorummet mot väster och orgelläktaren. Bakom dörrarna ligger samlingsalen.

Samlingsalen med öppen spis.

Den sk kyrksalen eller samlingsalen längs västerut i kyrkobyggnaden kan vid behov förenas med långhuset genom tre breda dubbeldörrar som då slås upp. Det helt kvadratiska rummet har mörklaserat tak med synliga bemålade takbjälkar och linoleumgolv. Väggarna är nedtill boaserade och där ovan vitputsade, i väster med en stor vitkalkad öppen spis. Istället för rummets ursprungliga kyrkbänkar finns här numera ett modernt sammanträdesmöblemang och skåp för förvaring av antependier. Den fd vaktmästarbostaden om två rum och kök, som ligger bakom orgelläktaren, nyttjas numera som församlingslokaler, t ex för enskilda samtal, körövningar, textilförvaring osv.

Övriga inventarier

Inventarierna utgörs till stor del av gåvor och är av varierande ålder, utseende och kvalitet. Från 1915 är nattvardskärl i nysilver med kors i relief

och ciselerad nonfigurativ dekor, men kyrkan äger även flera yngre uppsättningar. Merparten av kyrkans textilier är från 1940- och 50-talet, många från Libraria och komponerade av bl a Märta Gahn och Märta Swartling. Ljusbäraren är av traditionellt snitt i svart smide. I nordväst, intill huvudentrén, står på ett fundament av rött tegel en stor polykrom glasmosaik med titeln Adam och Eva, utförd av konstnären Per Erik Eriksson 1965. Kyrkans klocka, som är placerad uppe i takryttaren, är gjuten av K G Bergholtz & Co i Stockholm 1915.

KULTURHISTORISK KARAKTERISTIK

Enskede kyrka har såväl med sin placering på en liten höjd ”mitt i byn” som i exteriör och interiör hämtat traditionella drag från den svenska lilla sockenkyrkan. Med sitt ljust putsade murverk, förhållandevis små fönster och branta skiffertak med takryttare krönt av en kyrktupp

knyter kyrkan an till äldre kyrkobyggande. De stora takytorna och putsytorna ger ett ganska slutet och tungt intryck men inifrån upplevs kyrkan ändå som ljus.

Kyrkorummets utformning är inspirerad av medeltida kyrkobyggande med sitt för moderna kyrkor ovanliga treklöverformade valv av trä och dekorativa måleri. Samtidigt är kyrkan präglad av samtidens **nationalromantiska** ideal men i en ganska enkel tappning. Kyrkorummet är genomarbetat in i minsta detalj av arkitekten Carl Bergsten i samarbete med olika konstnärer och hantverkare, där kanske Yngve Lundströms dekormåleri särskilt bör poängteras. De förändringar och senare tillägg som skett i kyrkorummet har i huvudsak anpassats till kyrkans ursprungliga formspråk med undantag för 1960-talets glasmosaik som känns något artfrämmande.

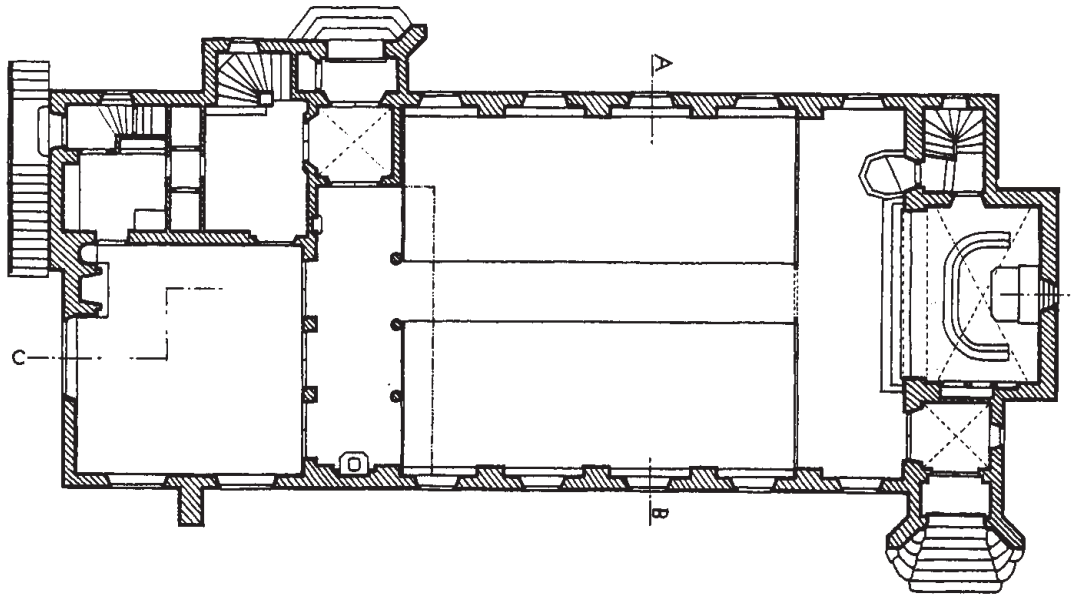
De höga furorna som omger kyrkan knyter också an till den nationalromantiska formvärld som präglar kyrkan. Påpekas kan att kyrkobyggna- den är ett tidigt exempel på hur kyrkorummet vid behov kan utökas med en intilliggande samlingssal, som annars kan användas för andra ändamål.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön:

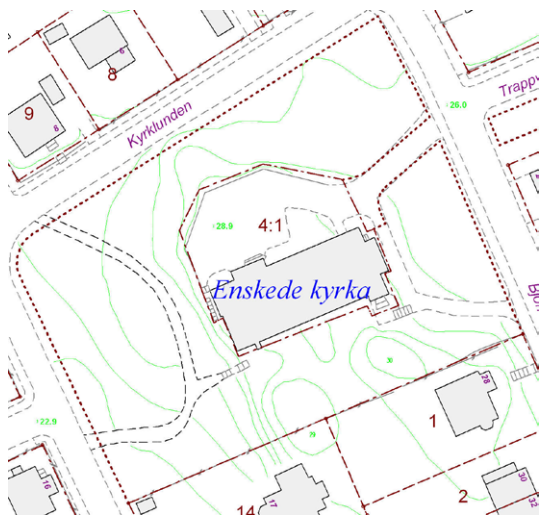
- exteriörens traditionella och enkla karaktär av liten äldre landsortskyrka
- kyrkorummets ursprungliga dekorativa bemålning i tak, på väggar, predikstol, dörröverstycken m m
- möjligheten att öppna kyrkorummet mot samlingssalen och vice versa
- kyrkobyggnadens inramning av högresta furor.

ORIENTERINGSPLANER

Uppmätning av R Andersson 1935, ur Lindqvist,
G, Enskede kyrka, Sveriges kyrkor Stockholm
VIII, Stockholm 1964.

Utsnitt ur Stockholms stadsbyggnadskontors
baskarta 2007.

KRONOLOGI

År	Händelse	Källa
1913	Grundläggning av Enskede kyrka, arkitekt Carl Bergsten, byggherre Sällskapet för främjande af kyrklig själavård.	Lindqvist 1964
1915	Kyrkan invigs.	dito
1922	Långhusets trävalv, som ursprungligen haft en grön ton, grålaseras. Orgeln tillkommer (orgelbyggaren Alfred Fehrling), läktarbarriären breddas och får sin nuvarande bemålning.	dito
1929	Glasmålningen i koret av Carl Alexandersson tillkommer.	dito
1942	Ombyggnad av orgeln av A Holmberg.	dito
1946	Renovering med bl a nya armaturer i långhuset, dekormålning i sakristians tak och fönsternischer samt textil- och silverinredning, arkitekt Cyrillus Johansson.	dito
1948	Den bågställning mellan det första bänkradet, som markerade övergången till koret, tas bort.	dito
1951	De runda glasmålningarna i koret sätts upp.	dito
1962	Renovering, som bl a innebär att kyrkan putsas om ut- och invändigt. Linoleummatta läggs in i långhuset.	dito
1976	Ny orgel från Richard Jacoby Orgelverkstad, Stockholm.	Nilsson 2001
1983	Om- och tillbyggnad av textilskåp i kyrkan.	ATA
1985	Borttagande av de två främsta bänkraderna m m.	dito
1989	Glasmosaiken av Per Erik Eriksson tillkommer efter en donation.	Klingberg 1995
1996	Ny digital kororgel.	Muntlig uppgift från församlingen.
1990-talet	Ytterligare två bänkrader tas bort.	dito
2000	Mobilt altare tillkommer.	dito
2002	Omläggning av takets skifferbeklädning.	SSM:s arkiv
2003	Brandlarmsinstallation.	dito

KÄLLFÖRTECKNING

ATA Antikvarisk-topografiska arkivet
SSM Stockholms stadsmuseums arkiv
Muntlig uppgift från församlingen

- Gamla Enskede*. Byggnadsinventering 1974,
Stockholms stadsmuseum, Stockholm 1974
Klingberg, L, *Enskede kyrka 80 år*. Enskede
Hembygdsförening, Småskrifter, 1995
Lindqvist, G, *Enskede kyrka*, Sveriges kyrkor
Stockholm VIII, Stockholm 1964
Nilsson, C, *Kyrkguiden. Uägledning till kyrkor-
na i Stockholms stift*, Stockholm 2001
Stenung, J, *Enskede kyrka*. En minnesbok,
1940
Söderström, G m fl, *Stockholm utanför tullarna*.
Nittiosju stadsdelar i ytterstaden, Stockholm
2003
Ullén, M, *Enskede kyrka*, Stockholm 1975.